

- Nízka konkurencia na trhu s gastrolístkami zabezpečuje gastrofirmám vysoké marže, čo znižuje hodnotu, ktorú dostávajú zamestnanci
- Zamestnanci by mali mať možnosť získať finančný príspevok na stravovanie, ak nechcú používať drahé gastrolístky
- Príspevok by mal byť oslobodený od dane z príjmu rovnako, ako sú oslobodené príspevky na nákup gastrolístkov

Ján Dinga
Marec 2015
www.iness.sk

INESS

Policy Note

IPN 1/2015

Gastrolístky ujedajú zamestnancom z obeda

ZHRNUTIE

- Nízka konkurencia na trhu s gastrolístkami zabezpečuje gastrofirmám vysoké marže, čo znižuje hodnotu, ktorú získavajú zamestnanci
- Zamestnanci by mali mať možnosť získať finančný príspevok na stravovanie, ak nechcú používať drahé gastrolístky
- Príspevok by mal byť oslobodený od dane z príjmu rovnako, ako sú oslobodené príspevky na nákup gastrolístkov

UMELO VYTVORENÝ TRH

Gastrofirmy koncom februára [naplnili titulky](#)¹ novín. Protimonopolný úrad totiž vyšiel s podozrením z kartelovej dohody. Gastrofirmy sa mali dohodnúť, že si nebudú preberať klientov a mali spolupracovať pri viacerých súťažiach za účelom zjednotenia a maximalizovania svojej provízie.

Tieto informácie pritom nie sú prekvapujúce. O kartelových dohodách sa poľušovalo už dávnejšie a razie v gastrofirmách potvrdil Protimonopolný úrad už [v septembri minulého roku](#).²

Protimonopolný úrad môže potvrdiť existenciu kartelu a penalizovať jeho účastníkov, kartel samotný je však dôsledkom štátnej legislatívy. Odstraňuje sa tak následok a nie príčina, ktorou je zlá legislatíva. Zákoník práce vyžadujúci oddelenie príspevku na stravovanie od výplaty zamestnanca vytvoril umelý trh s gastrolístkami a zaručil gastrofirmám miliónové tržby, ktorým sa na štedrú ziskovú maržu skladá väčšina zamestnancov, zamestnávateľov a reštaurátorov na Slovensku.

Vyplácaním povinného príspevku na stravovanie rovno s výplatou by sa zamestnancom zvýšila čistá mzda o hodnotu lístka a vďaka odstráneniu poplatkov sprostredkovateľom aj kúpna sila. Zvýšila by sa tiež ich sloboda pri rozhodovaní o použití svojho príjmu, ktorú účelovo viazané gastrolístky s presnou nominálnou hodnotou obmedzujú.

SKVELÝ BIZNIS ZA CUDZIE PENIAZE

Gastrolístky dnes u nás používa [750-tisíc zamestnancov](#).³ Ich nominálna hodnota sa pohybuje [od 3,15 eur do 4,20 eur](#).⁴ Ak teda štandardný zamestnanec pracuje približne 20 pracovných dní v mesiaci a za každý dostane gastrolístok v hodnote 3,50 eur, získa každý mesiac stravné lístky v celkovej hodnote 70 eur. Na týchto nákladoch sa podľa zákonných a daňových pravidiel delí so svojim zamestnávateľom: 45 % sa strhne zamestnancovi z čistej mzdy a 55 % zaplatí zamestnávateľ nad rámec superhrubej mzdy.

¹ ekonomika.sme.sk/c/7668143/za-gastrolistkami-vidia-kartel-a-boj-s-restauraciami.html

² www.etrend.sk/firmy/zdierali-restauracie-urad-vysetruje-ci-si-vydavatelia-gastracov-dohadovali-ceny.html

³ ekonomika.sme.sk/c/7089710/gastrolistky-by-mohli-vytlacit-estravenky.html

⁴ ekonomika.sme.sk/c/7669079/gastrolistok-je-urceny-na-stravu-v-praxi-to-funguje-aj-inak.html

Gastrofirmám a ich obhajcom v politike sa podarilo vytvoriť dojem, že gastrolístky sú benefitom zamestnancov, ktorý dostávajú navyše k výplate. Gastrolístky však v skutočnosti zamestnanca ochudobňujú z troch dôvodov:

- 1. Znižujú jeho čistú mzdu, ktorej časť dostáva vo forme gastrolístkov**
- 2. Obmedzujú možnosť výberu obeda zamestnanca**
- 3. Predražujú stravovacie služby**

Gastrofirmy totiž zamestnancovi poplatky nepriamo účtujú hneď dvakrát – najprv poplatok zaplatí svojmu zamestnávateľovi, keď gastrolístky v jeho prospech objednáva, potom reštaurácii (resp. obchodnému reťazcu), keď gastrolístok vymieňa za hotovosť. Zamestnanec tak za gastrolístky zaplatí vo forme nižšej mzdy a vyššej ceny za jedlo, reštaurácie tieto náklady pochopiteľne zohľadňujú vo svojich cenách.

MARŽA NA ÚKOR ZAMESTNANCOV

Politika stravných lístkov v súčasnej podobe teda ovplyvňuje ceny všetkých zákazníkov reštaurácií, ktoré akceptujú gastrolístky. Marža gastrofiriem pritom nie je skromná: hoci podľa Zákonníka práce môžu gastrofirmy účtovať „za sprostredkované stravovacie služby maximálne 3 % z hodnoty sumy uvedenej na stravovacej poukážke“, vďaka právnej kľučke dokážu svoju maržu vyhnáť na viac ako 6 % z nominálnej hodnoty každého stravného lístka. Zákonné obmedzenie marže si totiž uplatňujú len pri vstupe gastrolístka do obehu (tj. pri ich poskytovaní zamestnávateľovi), na výstupe (tj. pri výmene gastrolístka za hotovosť) však považujú maržu za neregulovanú. Či ide o zámer alebo chybu nevieme, v každom prípade pretrváva v platnosti dlhé roky.

Štyri gastrofirmy združuje Asociácia emitentov stravovacích poukážok (AEPS) a ich marže im môže väčšina firiem len závidieť.⁵ **Kým priemerná zisková marža takmer 200-tisíc firiem na Slovensku je 2,7 %⁶, v prípade gastrofiriem to bolo za rok 2013 skoro 27 %, teda desaťnásobok priemeru. Ani prípadná maximálna pokuta Protimonopolného úradu vo výške 10 % obratu týchto firiem tak nijako zásadne neohrozí ich podnikanie, keďže zisková marža každej z nich sa bude aj po zaúčtovaní pokuty stále pohybovať vysoko nad úrovňou 10 %.**

Rok	Doxx - Stravné lístky, s.r.o.		VAŠA Slovensko, s.r.o.		Le Cheque Dejeuner, s.r.o.		Edenred Slovakia, s.r.o.		Obrat spolu	Zisk spolu
	Obrat (mil.)	Zisk (mil.)	Obrat (mil.)	Zisk (mil.)	Obrat (mil.)	Zisk (mil.)	Obrat (mil.)	Zisk (mil.)		
2013	4,7	1,1	5,7	1,5	11,1	3,3	9,2	2,3	30,8	8,2
2012	4,4	0,8	5,0	1,6	9,8	3,5	9,1	2,6	28,3	8,5
2011	4,5	1,1	4,6	1,2	9,5	2,8	9,0	2,5	27,6	7,7
2010	4,4	0,8	10,0	1,5	9,3	2,8	cca 9,1*	cca 2,5*	cca 32,9*	cca 7,6*
2009	4,0	0,6	5,2	1,9	9,3	3,0	cca 9,1*	cca 2,5*	cca 27,6*	cca 8,1*

Zdroj: finstat.sk

* Údaje o obrate a zisku spoločnosti Edenred Slovakia za rok 2010 a 2009 sme odhadli na základe priemeru rokov 2011 až 2013 kvôli nedostupnosti údajov.

**Gastrolístky v sledovanom období vydávala aj spoločnosť Sodexo Pass SR, s.r.o.. V decembri 2013 sa stala spoločníkom spoločnosti Le Cheque Dejeuner, s.r.o. a v januári 2014 zastavila vydávanie vlastných stravných lístkov.

⁵ Z účtovných závierok nie je možné určiť, aká časť činnosti gastrofiriem spočíva výhradne v poskytovaní stravovacích lístkov. Časť tržieb pochádza z poskytovania lístkov mimo stravovanie, tie sú však podstatne menej rozšírené. V analýze predpokladáme, že tieto produkty (ale napríklad aj personálne služby) vznikli na základe trhového postavenia získaného predajom stravovacích lístkov.

⁶ ekonomika.sme.sk/c/7668143/za-gastrolistkami-vidia-kartel-a-boj-s-restauraciami.html

Možno namietat, že trh so stravnými lístkami je voľný, bez obmedzenia vstupu do odvetvia. Skúmanie dôvodov, prečo na trh s luxusnými maržami neprichádzajú noví hráči, ktorí by stlačili maržu, nechajme na Protimonopolný úrad. Je pravdou, že na poskytovanie týchto služieb síce netreba žiadnu licenciu, ale o voľnom trhu nemôžeme hovoriť z jednoduchého dôvodu. Zamestnanec nemá možnosť voľby.⁷ Pokiaľ zamestnávateľ neprevádzkuje vlastnú jedáleň, zamestnanec musí používať gastrolístky. Najlepšou metódou, ako nebyť nútený využívať služby poskytované s vysokou maržou a získať tak maximum z príspevku od zamestnávateľa, je mať možnosť povedať nie, vaše drahé služby si neprosím.

GASTROLÍSTKY AKO OBEŽIVO

Gastrolístok sa má znehodnotiť v reštaurácii či hypermarkete ihneď po jeho obdržaní. Najmä malé predajne sa tomu však vo veľkom vyhýbajú. Gastrolístky sa snažia „zrecyklovať“, platia nimi v iných prevádzkach a pohadzujú si ich ako horúci zemiak v snahe vyhnúť sa poplatku, ktorý si gastrofirmy účtujú pri zamieňaní použitých stravných lístkov za hotovosť. V praxi tak polovica gastrolístkov končí v pokladni jedinej veľkoobchodnej siete, ktorá si vďaka svojmu silnému postaveniu vedela vyjednať s gastrofirmami prijateľné marže.

Z gastrolístkov sa v priebehu rokov stalo vysoko likvidné aktívum, čo v ľudskej reči znamená, že sa za ne dá nakúpiť takmer čokoľvek a kdekoľvek: vrátane [konzerv pre mačky](#)⁸ či [služieb u prostitútok](#)⁹. Keďže zistiť, aký tovar či služba bola za gastrolístok kúpená, je spätne takmer nemožné, litera zákona stojí na vode a je v praxi nevyhľaditeľná.

Môžeme sa preto domnievať, že väčšina transakcií vykonaných s gastrolístkami je v skutočnosti v rozpore so Zákonníkom práce, podľa ktorého „zamestnávateľ zabezpečuje stravovanie ... v priebehu pracovnej zmeny.“ **Víkendové či večerné nákupy v hypermarketoch platené hrstvou „gastráčov“ úmysel a najsťôr ani literu zákona rozhodne nenapĺňajú.**

Gastrolístky tak v praxi nespĺňajú účel, na ktorý boli vytvorené, a síce zabezpečiť zamestnancovi teplé jedlo počas obedňajšej prestávky. Riešenie neprinesie ani zavádzanie gastrokariet. Tie budú len ďalšou zlatou baňou pre firmy, ktorým sa podarí zmluvne si zaviazat veľkých klientov – [napríklad ministerstvá](#)¹⁰. Pre zamestnancov to však bude predstavovať len ďalšie obmedzenie nakladania s ich príjmom, keďže použitie gastrokarty je limitovanejšie ako použitie gastrolístkov.

⁷ Z rovnakého dôvodu nemôžeme hovoriť o voľnom trhu v prípade II. piliera dôchodkového sporenia, či zdravotného poistenia. Ani tu spotrebiteľ nemá možnosť povedať „ďakujem, neprosím“. Hoci pôsobenie na týchto trhoch vyžaduje licenciu, jej získanie nie je podmienené náročnými podmienkami. Prekážkou sú najmä vysoké vstupné náklady na získanie podielu na trhu.

⁸ ekonomika.sme.sk/c/7669079/gastrolistok-je-urceny-na-stravu-v-praxi-to-funguje-aj-inak.html

⁹ www.aktuality.sk/clanok/140697/prostituticia-beru-aj-stravne-listky

¹⁰ aktualne.atlas.sk/kocurkovo-s-novym-systemom-gastracov-na-ministerstve-prace-platit-sa-s-nimi-neda/slovensko/politika/

NEOPODSTATNENÉ OBAVY

Pravidelne sa objavujú obavy, že zrušenie gastrolístkov by zamestnávateľ nepremietol do vyššej mzdy. Tento názor však vyplýva najmä z neznalosti tvorby miezd. 95 % slovenských zamestnancov pracuje za vyššiu ako minimálnu mzdu, aj keď k vyplácaniu vyšších miezd zamestnávateľov nikto nenúti.

V skutočnosti je to práve samotná existencia gastrolístkov, ktorá sa už dnes premieta do nižšej mzdy zamestnanca. Jedná sa totiž o pravidelný náklad, s ktorým musí každý zamestnávateľ počítať, podobne ako napríklad povinné odvody. Nanútené gastrolístky okrem toho môže zamestnávateľ kompenzovať nižšou mzdou (resp. jej dlhodobým nezvyšovaním) aj teraz. Zvýšené náklady sa tiež môžu prejavovať aj neposkytovaním celej škály benefitov a odmien, ktoré patria v mnohých firmách k bežným štandardom. Ak sa chce zamestnávateľ správať k zamestnancom nekorektne, gastrolístky mu v tom nezabránia.

Mnohých iste prekvapí, že povinnosť prispievať na stravovanie nie je všeobecne záväzná v EÚ. Napríklad [Zákonník práce](#)¹¹ (§236) v Českej republike **definuje len povinnosť umožniť stravovanie, nie však povinnosť prispievať na stravu**. Znamená to, že zamestnávateľa využívajú túto možnosť a zamestnancom na stravovanie neprispievajú? Vôbec nie. Pokiaľ zamestnanci považujú tieto príspevky za dôležité, zamestnávateľa by neprispievaním na stravu strácali v súťaži o kvalitných zamestnancov. Štát príspevky na stravovanie tiež podporuje daňovou úľavou – ale len čiastočnou. A tak aj napriek voľnosti zákona v ČR, zamestnávateľa buď poskytujú interné stravovanie, alebo využívajú služby druhých – aj v ČR existuje systém gastrolístkov.

Zákonom prikázané zabezpečovanie stravovania zamestnávateľom sa môže ľahko obrátiť proti zamestnancom. Ak zamestnávateľ prevádzkuje kantínu poskytujúcu obed nevalnej kvality, plní si svoju zákonnú povinnosť, čerpá daňovo odpočítateľnú položku z príspevku na stravovanie, no zamestnancom to sotva slúži na ošoh.

Ak dostáva zamestnanec gastrolístky, no v okolí jeho pracoviska sa nevyskytuje reštauračné zariadenie spĺňajúce jeho očakávania, tak či tak je odkázaný na prípravu obeda vo vlastnej réžii. A aj v tomto prípade gastrolístky jeho stravovacie možnosti výrazne obmedzujú, keďže v prípade preferencie ľahšieho a lacnejšieho obeda môže zamestnancom prepadať časť hodnoty gastrolístka – teda v prípade, že zamestnanec nemá v úmysle obchádzať paragrafy Zákonníka práce a kupovať si obed „na čierno“ za hotovosť.

Podľa § 152 totiž „zamestnávateľ prispieva na stravovanie ... v sume najmenej 55 % ceny jedla“, pričom „pri zabezpečovaní stravovania zamestnancov prostredníctvom právnickej osoby alebo fyzickej osoby, ktorá má oprávnenie sprostredkovať stravovacie služby (reštaurácia - pozn. autora), sa cenou jedla rozumie hodnota stravovacej poukážky.“ Zákon teda v každom prípade predpokladá spojenie gastrolístka s platbou za typicky obedňajšie stravovacie služby.

¹¹ <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>

NÁVRH - PRÍSPEVOK NA STRAVOVANIE AKO SÚČASŤ VÝPLATY

V oboch prípadoch by však na tom bol zamestnanec lepšie, ak by mu zamestnávateľ poskytol príspevok na stravovanie priamo do výplaty. Naproti tomu, ak má zamestnanec v okolí pracoviska dostatočný výber reštauračných služieb, neexistuje dôvod, pre ktorý by nemohol platiť za obed hotovosťou.

Neželaný efekt rozšírenia základu dane z príjmu (príspevok zamestnávateľa na gastro lístok je v súčasnosti od dane oslobodený) sa pritom dá jednoducho ošetriť tým, že na príspevok sa budeme pozeráť rovnako ako na kúpu gastro lístka, tzn. nebude vstupovať do základu dane. Z pohľadu zamestnávateľa bude považovaný za daňový náklad rovnako ako v prípade gastro lístkov. Nedôjde teda k vzniku novej daňovej výnimky, akurát existujúca daňová výnimka bude mať dve formy. Rovnaké riešenie [predkladali poslanci v parlamente v roku 2011](#).¹²

V prípade výhrady, že príjem oslobodený od dane by mal byť preukázateľne použitý na stravovanie počas pracovnej doby, treba zdôrazniť, že túto garanciu kvôli svojej vymeniteľnosti neposkytujú ani gastro lístky.

Ďalšia neopodstatnená obava sa týka správania sa zamestnancov, ktorí by preferovali finančný príspevok. „Reálne hrozí, že ľudia prestanú počas pracovných dní obedovať teplé jedlá a reštaurácie budú za týmto účelom navštevovať len minimálne. Zároveň pri obede v reštaurácii utratia oveľa menej peňazí,“ [tvrdil v roku 2011](#)¹³ šéf AEPS Štefan Petřík v súvislosti s prípadným obmedzením používania gastro lístkov.

Tento výrok nemožno nazvať inak ako strašením. Vymeniteľnosť stravných lístkov za nákup v obchode umožňuje už dnes zamestnancom nechodiť na obedy. I napriek tomu chodia. Tí, ktorým záleží na teplom jedle v spoločnosti kolegov, známych, tak budú robiť aj naďalej. Akurát za svoje peniaze získajú vyššiu hodnotu.¹⁴ Rovnako ako tí, ktorí si aj dnes radšej pripravujú jedlo doma. Tržby reštaurácií by nemali byť starosťou majiteľov gastrofiriem, ale úlohou ich prevádzkovateľov v snahe získať zákazníka. Ako spotrebiteľia si zamestnanci nemôžu priať viac, ako mať o niečo vyššiu slobodu v nakladaní s odmenou za svoju prácu. Ak sa niekto dokáže prestravovať bez reštauračných služieb, navyše lacnejšie, neznamená to, že je na tom horšie, práve naopak.

¹² www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/nrepedn_detail&id=1219

¹³ aktualne.atlas.sk/gastrace-alebo-hotovost-po-novom-si-asi-vyberieme/ekonomika/slovensko-a-ekonomika/

¹⁴ Paralelu môžeme vidieť v platbe kartou. Mnohí malí predajcovia preferujú malé platby v hotovosti, nakoľko náklady na bezhotovostné transakcie nie sú zanedbateľné. V niektorých obchodoch existuje možnosť lacnejšieho nákupu v prípade platby hotovosťou.

ZÁVER

Schému, prostredníctvom ktorej dáva štátna moc zarobiť vybraným firmám na úkor zamestnancov, pritom pravidelne skúšajú presadiť do zákona aj iní. Vláda uvažuje o [zavedení štátnych poukážok](#)¹⁵ na rekreáciu, návrh na [zavedenie rekreačných poukážok](#)¹⁶ bol na stole aj za Radičovej vlády. Apetít niektorých firiem po vyťahovaní renty z vreciek zamestnancov prostredníctvom lobingu v parlamente je skutočne nevyčerpateľný. Čakajú nás aj návrhy na lístky na oblečenie, elektroniku, či vianočné darčeky?

Návrh na zavedenie dobrovoľného nákupu gastrolístkov z roku 2011 neprešiel v parlamente za podivných okolností o jeden hlas. Dodajme, že s návrhom, aby sa zamestnávateľ mohol so zamestnancom dohodnúť, či príspevok na stravovanie vypláti vo forme gastrolístku alebo ho pripíše ku mzde, vtedy nemali problém [ani odborári](#).¹⁷

Na záver preto ostávajú dve kľúčové otázky: prečo majú slovenskí zamestnanci platiť vyše 6 % maržu za službu [niekoľkým gastrofirmám](#)¹⁸, a prečo slovenskí zákonodarcovia nie sú ochotní umožniť zvýšenie čistej mzdy zamestnancom vyplácaním príspevku na stravu rovno do výplaty?

Nevyhnutným predpokladom na vyriešenie tohto rébusu je pochopenie fungovania trhu s gastrolístkami a poctivá diskusia o ich zmysle. Zrušenie povinnosti zabezpečovania stravovania je totiž v prvom rade o slobodnej voľbe použitia vlastného príjmu zamestnanca, ktorého súčasná legislatíva núti znášať náklady nevyžiadaných služieb.

¹⁵ peniaze.pravda.sk/obcan-a-stat/clanok/342314-dovolenku-na-slovensku-bude-stat-rodinam-dotovat

¹⁶ ekonomika.sme.sk/c/5853277/most-chce-na-domaci-cestovny-ruch-davat-poukazky.html

¹⁷ ekonomika.sme.sk/c/5718389/stravne-listky-by-mohli-byt-dobrovolne.html

¹⁸ www.aesp-sr.sk

Posledné INESS Policy Notes:

2014

Rómovia a sociálne dávky / Sú Rómovia problémom verejných financií Slovenska?

Ján Dinga, Radovan Ďurana

http://iness.sk/media/file/pdf/2014/Romovia_a_socialne_davky_INESS.pdf

2013

Atómová hrozba / Prehnané podnikateľské sebavedomie slovenskej vlády a poskytnuté štátne garancie môžu vyjsť slovenských spotrebiteľov draho

Martin Vlachynský

http://iness.sk/media/file/pdf/publikacie/INESS_Atomova_Hrozba.pdf

Minimálna mzda / Účinný nástroj na zvyšovanie nezamestnanosti

Ján Dinga, Radovan Ďurana

http://www.iness.sk/media/file/pdf/publikacie/Minimalna%20mzda_Final.pdf

Odvaha na nové sociálne služby

Soňa Holúbková, Radovan Ďurana

http://www.iness.sk/media/file/pdf/INESS_Odvaha_na_nove_sluzby.pdf

Monitoring čerpania štrukturálnych fondov v sociálnej oblasti v období 2007-2011 / Nákladné zvyšovanie počtu nových lôžok a zariadení, izolácia klientov od komunit pretrváva

Radovan Ďurana, Jana Duháčková, Jakub Betinský, Barbora Burajová

http://iness.sk/media/file/files/Monitoring_Fondov_INESS.pdf

Investičné stimuly / Tvorba nových hodnôt alebo prerozdelenie existujúcich?

Martin Vlachynský

http://www.iness.sk/media/file/pdf/IPN/INESS%20Policy%20Note%201_2013%20Februar.pdf

2012

Nižšími odvodmi za vyššiu zamestnanosť

Ján Dinga

http://www.iness.sk/media/file/pdf/IPN/INESS%20Policy%20Note%205_2012%20December.pdf

Ako znižovať výdavky v oblasti: Podpora osobnej železničnej dopravy

Martin Vlachynský

<http://www.iness.sk/media/file/pdf/INESS%20Policy%20Note%204%20Oktober%202012.pdf>

Ako znížovať výdavky v oblasti: Dávky štátnej sociálnej podpory

Radovan Ďurana, Ján Dinga

http://www.iness.sk/media/file/pdf/INESS_Ako_znizovat_vydavky_pridavky%281%29.pdf**Penzijný systém, kam SMERuješ?**

Radovan Ďurana

http://www.iness.sk/media/file/pdf/IPN/INESS%20Policy%20Note%203_2012%20Aug.pdf**Reálny zmysel prísnejších STK uniká**

Martin Vlachynský, Radovan Ďurana

http://iness.sk/media/INESS%20Policy%20Note%202_2012%20July.pdf**Dane ešte zvyšovať netreba**

Radovan Ďurana

http://www.iness.sk/media/file/pdf/INESS%20Policy%20Note%201_2012%20Marec.pdfStaršie INESS Policy Notes nájdete na stránke www.iness.sk